

15. Установити причини та умови, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення, подати у відповідний державний орган чи орган місцевого самоврядування, громадську організацію або посадовій особі пропозиції про вжиття заходів щодо усунення цих причин і умов. Про вжиті заходи протягом тридцяти календарних днів із дня надходження пропозиції повідомляє орган (посадову особу), якому вніс пропозицію.

Такий алгоритм дій поліцейського є типовим у разі виявлення адміністративного правопорушення у сфері забезпечення дорожнього руху, зафіксованого не автоматичному режимі, розгляд якого зарахований до компетенції поліцейського патрульної служби.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, необхідно наголосити, що Національна поліція України в особі працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції, які мають спеціальне звання, є основним суб'єктом провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення дорожнього руху. Такі особи переважно уповноважені виявляти й документувати справи про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі. У зазначених справах, залежно від їхньої компетенції, поліцейські уповноважені виносити постанови у справах про адміністративні правопорушення або складати протоколи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції з оформлення працівниками патрульної служби МВС матеріалів про адміністративні порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.07.2015 р. № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0830-15> (утратив чинність).
2. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 р. № 1395 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – С. 1970. – Ст. 379.
4. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции / Ю.А. Тихомиров. – М. : Издание гр-на Тихомирова М.Ю., 2005. – 355 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>.
6. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 02.07.2015 р. № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.

УДК 342.72

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ ВІД ВПЛИВУ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM OF THE ENSURING CITIZENS' RIGHT TO FREE ACCESS TO INFORMATION ON HUMAN PROTECTION FROM IONIZING RADIATION

Сухан І.С.,

*аспірант кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено проблематиці адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Проаналізовано структуру адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Охарактеризовано нормативну систему адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Визначено уповноважених суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Ключові слова: права й свободи людини, права громадян, право громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, право громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян.

Статья посвящена проблематике административно-правового механизма обеспечения права граждан на свободный доступ к информации о состоянии защиты человека от влияния ионизирующего излучения. Проанализирована структура административно-правового механизма обеспечения права граждан на свободный доступ к информации о состоянии защиты человека от влияния ионизирующего излучения. Охарактеризована нормативная система административно-правового механизма обеспечения права граждан на свободный доступ к информации о состоянии защиты человека от влияния ионизирующего излучения. Определены уполномоченные субъекты, осуществляющие административно-правовое обеспечение защиты человека от влияния ионизирующего излучения.

Ключевые слова: права и свободы человека, права граждан, право граждан на свободный доступ к информации о состоянии окружающей среды, право граждан на свободный доступ к информации о состоянии защиты человека от влияния ионизирующего излучения, административно-правовой механизм обеспечения прав граждан.

The article is devoted to the problems of administrative and legal mechanism of the ensuring of the citizens' right to free access to information on human protection from ionizing radiation. The structure of the administrative and legal mechanism of the ensuring of the citizens' right to free access to information on protection from ionizing radiation is analyzed. Normative system of the administrative and legal mechanism of the ensuring of the citizens' right to free access to information on protection from ionizing radiation is characterized. The authorized entities carrying out the administrative and legal ensuring to protect human from exposure of ionizing radiation are determined.

Key words: human rights and freedoms, citizens' rights, citizens' right to free access to information on the environment, right of citizens to free access to information on human protection from ionizing radiation, administrative and legal mechanism of the ensuring of the rights of citizens.

У контексті сучасних євроінтеграційних процесів, адміністративної реформи, розвитку України як правової й демократичної держави, екологічних проблем у сучасній Україні, реформування екологічного законодавства України, стрімкого розвитку новітніх цифрових технологій, динамічної еволюції різноманітних гаджетів і пристроїв, що є джерелами іонізуючого випромінювання, важливого значення набуває дослідження проблематики адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання має важливе практичне значення для подальшого реформування законодавства України про забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, а також для покращення практичної діяльності уповноважених суб'єктів у відповідній сфері. Унаслідок цього дослідження проблематики адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання є важливим для розвитку науки адміністративного права.

Саме тому ставимо за мету статті охарактеризувати проблематику адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: проаналізувати структуру адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання; охарактеризувати нормативну систему адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання; визначити уповноважених суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Проблематика адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання є актуальною. Окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема Л. Брославського, Я. Лазура, О. Лукашової, О. Микитюка, О. Сурілової та Н. Хлуденевої.

Екологічні проблеми людства є надзвичайно актуальними сьогодні. Як слушно зауважує О. Сурілова, останнім часом екологічні проблеми, зокрема різка зміна клімату, деградація навколишнього природного середовища, виснаження природних ресурсів, набувають глобального характеру [1, с. 3]. А тому актуальним є правове регулювання різних екологічних проблем як на національному, так і на міжнародному рівні. У цьому контексті важливе значення має адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля включає в себе як невід'ємний елемент адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання у своїй структурі містить дві складові системи: нормативну та інституційну.

Нормативна система адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання включає, зокрема, такі нормативно-правові акти, як Конституція України від 28 червня 1996 р. [2], Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [3], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [4], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [5], Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. [6], Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. [7], Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. [8], Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. [9], Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 р. [10], Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. [11], Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. [12], Постанова Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 р. [13].

Нормативно-правове закріплення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання

здійснюється відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання», згідно з якою громадяни України та їх об'єднання мають право на отримання інформації щодо рівнів опромінення людини й заходів захисту від впливу іонізуючого випромінювання в місцях їх проживання чи роботи від відповідних органів виконавчої влади, до відання яких належать функції захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання згідно із законодавством України.

Право громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання має важливе практичне значення, а його належна реалізація та адміністративно-правове забезпечення є невід'ємною вимогою демократичної й правової держави, запорукою розбудови громадянського суспільства, належного рівня довіри громадян до інституцій публічної влади. Відсутність належної реалізації такого права громадян і його неналежне адміністративно-правове забезпечення під час Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 р. призвели до жахливих наслідків. Адже радянська влада, приховуючи реальну інформацію про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання, організувала Першотравневі демонстрації в Києві та інших містах України. І чимало громадян – учасників цих демонстрацій отримали підвищені дози іонізуючого випромінювання, унаслідок чого багато з них захворіли на ракові захворювання, що спричинило передчасні смерті тисяч людей. Тому цей сумний досвід в історії нашої країни має бути пересторогою для влади незалежної України, яка має забезпечити належне ефективне функціонування адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Інституційна система адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання включає уповноважених суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання та можуть надати відповідну інформацію про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. До них належать такі уповноважені суб'єкти:

1) *Верховна Рада України*, яка має такі повноваження щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання:

– визначення основ державної політики у сфері захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

– визначення правових засад регулювання відносин у сфері захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

– затвердження основної дозової межі індивідуального опромінення населення та персоналу об'єктів, на яких здійснюється практична діяльність;

– затвердження правового режиму радіоактивно забруднених територій;

– затвердження розміру компенсації за перевищення річної основної дозової межі індивідуального опромінення;

– затвердження Положення та персонального складу Національної комісії з радіаційного захисту населення України;

2) *Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади*, до повноважень яких щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання належать такі:

– розроблення та впровадження стандартів, норм і правил, виконання яких забезпечує неперевикнення основних дозових меж опромінення людини й безпечне здійснення практичної діяльності;

– здійснення методичного керівництва діяльністю державної системи обліку та контролю індивідуальних доз опромінення персоналу, експертних оцінок її повноти й достатності, а також проведення аналізів та оцінок стану дозових навантажень населення й персоналу;

– організація та здійснення нагляду за виконанням заходів щодо захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання на відповідних територіях місцевими органами виконавчої влади;

– здійснення державного контролю за безпечним веденням практичної діяльності;

– здійснення міжнародного співробітництва у сфері захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

3) *місцеві органи виконавчої влади*, до повноважень яких щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання належать такі:

– прийняття згідно із законодавством України рішень щодо застосування на відповідній території заходів втручання в разі радіаційних аварій;

– організація проведення в установленому порядку щорічних обстежень із метою оцінки стану захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання й ведення екологічного паспорта території;

– здійснення організаційного керівництва системою обліку й контролю доз опромінення населення на відповідній території;

– організація контролю за виконанням заходів щодо захисту людини від впливу радіонуклідів, що містяться в будівельних матеріалах;

– погодження планів заходів щодо захисту населення від радіаційних аварій і їх наслідків;

– забезпечення постійної готовності засобів оповіщення населення відповідної території про виникнення радіаційної аварії;

– організація контролю за виконанням заходів щодо захисту населення від радіаційних аварій і їх наслідків;

– забезпечення населення в місцях його проживання інформацією щодо рівнів опромінення людини та заходів захисту від впливу іонізуючого випромінювання, що виконуються на відповідній території;

– розроблення та впровадження регіональних програм захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

– оповіщення населення в разі виникнення радіаційної аварії та інформування про рятувальні й профілактичні заходи у зв'язку із цим;

4) *юридичні та фізичні особи*, які здійснюють практичну діяльність, зобов'язані виконувати такі функції:

– здійснювати систематичний контроль за радіаційним станом робочих місць, приміщень, території, у санітарно-захисних зонах і зонах спостережень, а також за викидами й скидами радіоактивних речовин;

– розробляти обґрунтування дотримання норм радіаційної безпеки щодо нової (модернізованої) продукції, матеріалів і речовин, технологічних процесів та виробництв;

– планувати й проводити заходи щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

– здійснювати контроль та облік індивідуальних доз опромінення персоналу;

– організувати проведення періодичних медичних оглядів персоналу;

– регулярно інформувати персонал щодо рівнів іонізуючого випромінювання на робочих місцях і значень отриманих ним доз опромінення;

– своєчасно інформувати органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, органи державного регулювання ядерної й радіаційної безпеки щодо виникнення аварійних ситуацій, порушень технологічних регламентів, які створюють загрозу для безпеки людини;

– забезпечувати реалізацію прав громадян і їх об'єднань на надання інформації щодо стану захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

5) *органи місцевого самоврядування*, зокрема сільські, селищні та міські ради, районні й обласні ради;

6) *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен)*, результати парламентського контролю якого за дотриманням гарантованих ст. 50 Конституції України прав людини на безпечне для життя й здоров'я довкілля, вільний доступ до інформації про стан довкілля свідчать, що, наприклад, у 2013 р. центральними та місцевими органами влади вживалися певні заходи на внесені омбудсменом акти реагування щодо забезпечення екологічних прав людини шляхом як нормативно-правового врегулювання проблем екологічної безпеки людини, так і застосування інших адміністративних повноважень для їх поновлення. Зокрема, особливої гостроти набули проблеми, пов'язані з незабезпеченням органами влади реалізації прав громадськості брати участь у процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, та отримання інформації про оцінку впливу на довкілля проектів будівництва об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, забезпечення яких безпосередньо пов'язується з виконанням Україною взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами. Як показують результати моніторингу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, під час прийняття органами влади рішень про проектування, будівництво об'єктів, експлуатація яких у подальшому може становити загрозу як здоров'ю людини, так і природному середовищу, ці органи

прагнуть будь-яким чином відсторонити громадськість від прийняття екологічно важливих рішень [14, с. 235–236]. На жаль, це не відповідає основним принципам Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської конвенції) [15], ратифікованої відповідним Законом України від 6 липня 1999 р. [16];

7) *міжнародні організації*, наприклад Організація Об'єднаних Націй та Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ);

8) *неурядові організації*, зокрема екологічні та правозахисні, наприклад Всеукраїнська громадська організація інвалідів «Союз Чорнобиль України»;

9) *міжнародні неурядові організації*, наприклад Грінпіс;

10) *суди*, які здійснюють правосуддя та можуть приймати рішення про відшкодування шкоди від впливу іонізуючого випромінювання;

11) *адвокатура*. Зокрема, адвокати та їх об'єднання можуть надавати правову допомогу щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання;

12) *прокуратура*.

Важливе значення в контексті аналізованої проблематики має оцінка стану захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Така оцінка здійснюється з метою планування й проведення заходів захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання та аналізу ефективності цих заходів місцевими органами виконавчої влади.

Оцінка стану захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання проводиться згідно з такими основними показниками:

1) характеристикою радіоактивного забруднення довкілля;

2) вірогідністю радіаційних аварій, їх розміром і можливим впливом на людину;

3) ступенем готовності до ефективної ліквідації радіаційних аварій та їх наслідків;

4) аналізом доз опромінення окремих груп населення від усіх джерел іонізуючого випромінювання;

5) числом осіб, які зазнали опромінення вище допустимих дозових меж;

6) аналізом забезпечення заходів захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання та дотримання стандартів, норм і правил у цій сфері на відповідній території.

Результати оцінки щорічно заносяться в радіаційно-екологічний паспорт території. Форма й порядок ведення радіаційно-екологічного паспорта території затверджуються у встановленому законодавством порядку.

Важливе значення в контексті дослідження згаданої проблематики має регіональна програма захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Регіональна програма захисту населення від впливу іонізуючого випромінювання розробляється згідно із щорічною оцінкою стану захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання на відповідній території. Вона повинна включати такі заходи:

– пошук та виявлення джерел і шляхів, що спричиняють вплив іонізуючого випромінювання на людину;

– реалізацію заходів щодо знешкодження джерел і шляхів, що спричиняють вплив іонізуючого випромінювання на людину, та (або) захисту людини від цього впливу;

– впровадження пунктів радіаційного контролю продуктів харчування на ринках та в інших місцях їх масової реалізації;

– організацію постів індивідуальних дозиметричних вимірювань згідно з нормативами, визначеними відповідними центральними органами виконавчої влади;

– надання населенню безоплатних консультацій із питань захисту від впливу іонізуючого випромінювання, радіаційного контролю, дезактивації предметів побуту;

– прокат, ремонт, атестацію та обслуговування побутових приладів радіаційного контролю;

– створення умов для проведення дозиметричних обстежень, радіометричних і дезактиваційних робіт на замовлення населення.

Порядок розроблення регіональних програм захисту населення від впливу іонізуючого випромінювання визначається Кабінетом Міністрів України, а їх фінансування здійснюється згідно із законодавством України.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу

іонізуючого випромінювання є складовою частиною єдиного цілісного адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля.

Належна реалізація й адміністративно-правове забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання є невід'ємною вимогою демократичної та правової держави, запорукою розбудови громадянського суспільства, належного рівня довіри громадян до інституцій публічної влади.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі, зокрема такі: порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання за законодавством України та за законодавством Франції; розгляд діяльності неурядових правозахисних організацій щодо забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання; вивчення процесу еволюції адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

Отже, у статті охарактеризовано проблематику адміністративно-правового механізму забезпечення права громадян на вільний доступ до інформації про стан захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сурілова О. Порівняльне екологічне право : [навч. посібник] / О. Сурілова. – О. : Фенікс, 2010. – 220 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 45. – Ст. 303.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
8. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
10. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання : Закон України від 14 січня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 115.
11. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
12. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
13. Про Засади державної політики України в галузі прав людини : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 35. – Ст. 303.
14. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ombudsman.gov.ua/images/stories/062013/Dopovid_062013.pdf.
15. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
16. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25 червня 1998 р. : Закон України від 6 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 296.